

МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

Богдан Сокіл

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті проаналізовано найбільш поширені методи вивчення української мови як іноземної.

Ключові слова: метод навчання, принцип навчання, методичний прийом, методичний принцип.

Загальновідомо, що кожна наука переживає декілька стадій свого розвитку, однак вона повинна обов'язково перейти від етапу простого споглядання до етапу абстрактного мислення. Це твердження безпосередньо стосується і такої молодшої науки, як методика викладання української мови як іноземної.

Аналізуючи основні етапи розвитку методики викладання іноземних мов, у тому числі викладання української мови як іноземної, відзначимо, що основним питанням її науково-теоретичного та науково-практичного арсеналу завжди був метод навчання. Власне історія розвитку методики є історією створення методів навчання, які або мирно співіснують, або перебувають у жорсткому протиставленні один з одним [4: 21].

Роль методу у викладанні іноземних мов завжди була вирішальною. Саме на це звертав увагу відомий психолог Б.В. Беляєв, який писав: „Оскільки під методом навчання необхідно розуміти сукупність основних методичних принципів, то відмова від певного методу навчання, означає відмову від певних принципів навчання. Хто заперечує необхідність основного методу навчання, той намагається перетворити методику в безпринципну теорію навчання, а відповідну практику цього навчання – у безпринципну діяльність” [1: 14].

Будь-який метод змінюється залежно від особистісних якостей учителя, який його застосовує: його сильних та слабких сторін, а також недоліків. Неможливо не помітити, що різниця між окремими учнями є такою великою, як і між двома різними групами, і щоб здійснити задумане, необхідно пристосовувати обраний метод до групи чи до сильних/слабких учнів. Тому цілком слушною, на наш погляд, є думка Л.В. Щерби про те, що: „навчаючи якої-небудь діяльності, потрібно не тільки самому вміти її виявляти, але й розуміти її механізм” [8: 11].

У сучасній методиці під методом розуміють тактичну модель навчання, яка реалізує мету, завдання і зміст навчального процесу і визначає шляхи та способи їх досягнення відповідно до етапу навчання [7: 76].

У методиці викладання іноземних мов, у тому числі й української, налічують багато методів, які мають різний ступінь поширення і різну теоретичну базу. Найбільш поширеними, на нашу думку, є такі методи навчання:

- граматико-перекладний;
- усвідомлено-зіставний;

- аудіолінгвальний;
- аудіовізуальний;
- усвідомлено-практичний;
- комунікативний;

Предметом вивчення *граматико-перекладного методу* є формальна граматики, яка зумовлює відбір матеріалу і побудову курсу навчання. Словниковий запас формується на основі текстів, які містять різні граматичні явища. Відбір лексики для ілюстрації граматичних правил не пов'язаний із наступними текстами. Підбираючи матеріал, в основному надають перевагу суспільно-політичним текстам, а також текстам художньої літератури. На думку прихильників цього методу, учні повинні розмовляти такою ж літературною мовою, як і герої підібраних ними текстів [7: 12–13].

Основним способом розкриття граматичного значення і форм слова у граматики-перекладному методі є переклад на рідну мову учнів, а сам процес навчання розпочинається із зазубрювання правил побудови речень, словотвору, а також поєднання слів. Як правило, у підручниках, побудованих за цим методом, відсутні творчі вправи, комунікативна спрямованість, яка й забезпечує мовленнєву поведінку при подальшому оволодінні мовою. Навчання скеровується лише на аналітичну діяльність учнів над текстом, на перехід від усвідомленого засвоєння граматичних правил до формування на їхньому ґрунті мовленнєвих вмінь і навичок, а також на широке використання рідної мови як підґрунтя для оволодіння іноземною мовою.

Усвідомлено-зіставний метод найбільшого поширення набув наприкінці 40-х – початку 50-х років. Його теорія розроблена в працях Л.В. Щерби та С.І. Бернштейна. Основним підґрунтям цього методу навчання були чотири методичні засади:

- 1) необхідність усвідомленого засвоєння мовних явища та способів їхнього застосування в мовленні;
- 2) зіставне вивчення мовленнєвих явищ, що передбачало порівняння подібних і контрастних мовленнєвих фактів двох мов з метою подолання негативної інтерференції;
- 3) одночасний розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності повинен проходити на основі писемного мовлення, тобто текст і письмові вправи розглядалися як основні джерела формування навичок і вмінь;
- 4) розмежування активного і пасивного мовного матеріалу, тобто виокремлення навчального матеріалу, призначеного для рецептивного (читання, аудіювання) та репродуктивного (письмо, говоріння) засвоєння [8: 16–17].

Аудіолінгвальний метод передбачає автоматичне засвоєння матеріалу, тобто багаторазове прослуховування магнітофонних записів і промовляння мовних структур і мовленнєвих взірців [2: 101]. Основними постулатами цього методу є:

1. В основі оволодіння мовою лежить оволодіння мовленнєвими навичками.
2. Мова реалізується в усній формі.
3. Навчати потрібно мови, а не правил про мову.
4. Мови є різними за своєю структурою.
5. Навички повинні бути автоматизованими до такої міри, щоб здійснювалися на практиці без залучення свідомості.

6. Автоматизація навичок відбувається у процесі тренування шляхом багаторазового повторення мовленнєвих взірців.

В аудіолінгвальному методі використовуються такі основні методичні прийоми:

- а) *Практична спрямованість навчання.* Реалізація такої настанови передбачає вивчення звукової системи мови на обмеженому лексичному матеріалі, оволодіння новими мовленнєвими взірцями за аналогією до старих, знайомство з культурою народу, мова якого вивчається.
- б) *Принцип усного випередження.* Будь-яка кількість матеріалу повинна спочатку бути вивчена усно.
- в) *Принцип роботи за моделями.* Мета такої роботи полягає в тому, що учень повинен навчитися будувати фрази за зразками, а відповідні навички формуються в результаті багаторазового повторення моделей і мовленнєвих зразків аж до їх повної автоматизації.
- г) *Принцип врахування рідної мови.* Навчання будується із найбільш повним урахуванням можливостей рідної мови.
- д) *Максимальне використання технічних засобів навчання.*

Аудіовізуальний метод передбачає вивчення мови за короткий термін на обмеженому лексико-граматичному матеріалі, який властивий розмовному стилю мовлення [2: 83]. Основна увага приділяється вивченню базових конструкцій і слів, що вживаються найчастіше (частотних слів – Б.С.). На думку засновників, предметом вивчення в аудіовізуальному методі повинні бути моделі вербальної і невербальної поведінки.

Основними методичними прийомами в аудіовізуальному методі є:

- 1) *Принцип опори на розмовне мовлення;*
- 2) *Принцип усного випередження;*
- 3) *Принцип функціональності (граматика вивчається в мовленні, а не формально);*
- 4) *Принцип глобальності (уведення і сприйняття мовного матеріалу здійснюється на слух і підсилюється візуально у вигляді цілісних структур);*
- 5) *Принцип візуально-звукового синтезу.*

Методика роботи за цим методом навчання здійснюється за таким принципом:

- а) Учні розглядають малюнок з певної тематичної групи, слухають фонограму і засвоюють значення;
- б) Учні повторюють фонограму, відпрацьовуючи звуки, інтонацію, темп, наголос;
- в) Учні розігрують ситуації з малюнків, запитують і відповідають на питання, використовують різні ситуації зі свого життя.

Усвідомлено-практичний метод розробив відомий психолог Б.В. Беляєв. Концепцію цього методу вчений подав у вигляді психологічних принципів навчання [1: 209–210]:

1. Мова як засіб комунікації – це цілеспрямована взаємодія між тими, хто вивчає мову.
2. Комунікація – це творчий процес, а не оперування заздалегідь набутими вміннями та навичками.

3. Основна увага в роботі повинна бути спрямована на розвиток в учнів іншомовного мислення і відчуття мови, що вивчається. Досягти цього можна лише в умовах постійної іншомовно-мовленнєвої практики.
4. Навчання чотирьох видів комунікативної діяльності (читання, письма, говоріння та аудіювання) повинне відбуватися одночасно.
5. Усвідомлене, творче використання мови в різних комунікативних ситуаціях забезпечить знання системи мови.
6. Зміст навчального матеріалу повинен мати вагоме значення для учнів.
7. Справжнє володіння мовою можливе лише при наявності автоматизованих мовленнєвих навичок, які найбільш успішно формуються при виконанні таких умов: а) навички повинні формуватися в потоці мовлення; б) навички стають міцнішими, якщо учень усвідомлює, які саме дії лежать в їхній основі; в) відпрацювання навичок є основою іншомовно-мовленнєвої діяльності, на яку потрібно відводити більшу частину навчального часу (не менше 85%), а на повідомлення учням теоретичних відомостей про мову, що вивчається, – не більше ніж 15% часу, рівномірно розподіляючи протягом усього заняття.

В основі навчання української мови як іноземної за усвідомлено-практичним методом лежать такі методичні принципи:

- а) комунікативна спрямованість навчання, або принцип активної комунікації;*
- б) функціональний підхід до відбору і презентації мовного матеріалу;*
- в) ситуативно-тематичний принцип організації мовного матеріалу;*
- г) принцип концентричного розміщення мовного матеріалу;*
- д) принцип врахування рідної мови учнів.*

Значний внесок у розроблення *комунікативного методу* зробив відомий російський методист Є.І. Пассов [5: 7]. Суть цього методу полягає в тому, що навчання мови – це модель природного процесу спілкування цією мовою. У такому випадку комунікативність розглядається не як методичний принцип, а як принцип методологічний, який визначає, з одного боку, методичні принципи навчання, а з іншого – вибір загальнонаукових методів пізнання, які використовуються для побудови процесу навчання. Таким чином, у рамках комунікативного методу навчання комунікативність перестає бути просто декларацією, а стає пояснювальним принципом побудови процесу навчання. Комунікативний метод ґрунтується на таких базових загальнодидактичних і методичних принципах:

- а) принцип мовленнєво-мисленнєвої активності* – передбачає, що будь-який мовленнєвий матеріал (фраза, текст) активно використовується носіями мови в процесі спілкування;
- б) принцип індивідуалізації* – головний засіб створення мотивації при оволодінні мовою;
- в) принцип функціональності* – відповідно до цього принципу визначаються функції говоріння, читання, аудіювання і письма як засобу спілкування;
- г) принцип ситуативності* – передбачає визнання ситуації як базової одиниці організації процесу навчання іншомовного спілкування;

д) принцип новизни – забезпечує підтримку інтересу до оволодіння іноземною мовою, формування мовленнєвих навичок, розвиток продуктивності й динамічності мовленнєвих умінь.

1. *Беляев Б.В.* Очерки по психологии обучения иностранным языкам. – М., 1965.
2. *Капитонова Т.И., Щукин А.Н.* Современные методы обучения русскому языку иностранцев. – М., 1978.
3. *Коньшиева А.В.* Современные методы обучения английскому языку. – Минск, 2005.
4. *Лебединский С.И.* Теория обучения русскому языку как иностранному: психолого-лингвистические и лингвометодические аспекты. – Минск, 2005.
5. *Пассов Е.И.* Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М., 1985.
6. *Пассов Е.И.* Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. – М., 1989.
7. *Ревецкий В.В., Лебединский С.М.* Методика преподавания русского языка как иностранного: Тексты лекций для иностранных студентов, аспирантов, стажеров. – Минск, 1994.
8. *Щерба Л.В.* Преподавание языков в школе. – М., 2002.
9. *Щукин А. Н.* Методика краткосрочного обучения русскому языку как иностранному. – М., 1984.

METHODS OF STUDY OF UKRAINIAN AS FOREIGN AND THEIR DESCRIPTION

Bogdan Sokil

Ivan Franko Lviv National University

In the article the most widespread methods of study of Ukrainian are analysed as foreign.

Key words: method of studies, principle of studies, methodical reception, methodical principle.